

УДК 392:638.1:930.85(477.81)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/3.30>*Дмитренко А.А.*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

БОРТНИЦЬКИЙ ВИРОБНИЧИЙ КАЛЕНДАР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ БЕРЕЗНІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ РІВНЕНСЬКОГО РАЙОНУ)

У статті висвітлюються етнокультурні традиції догляду за бджолами у лісових бортях і колодних вуликах у селах Березнівської ТГ Рівненського району Рівненської області. Об'єктом дослідження є лісове бджільництво бортництво – утримання бджіл у лісових бортях і колодах; предметом – традиційно сформована система виробничих навичок і народних знань, пов'язаних із доглядом за бджолами у лісових бортях і колодах, що сформувалася у так званій бортницькій народній календар. Джерельну базу склали польові етнографічні матеріали, зібрані авторкою у селах означеного регіону упродовж експедиції 2013, організованої Державним науковим центром захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. Збір матеріалів здійснювався за авторськими запитальниками. Використані методи контекстологічного аналізу та описово-аналітичний.

Проаналізовані традиції та особливості догляду за лісовими бджолами у різні періоди календарного року; наголошено, що основні роботи по догляді за лісовими бджолами проводились навесні і влітку; висвітлені весняні клопоти бортників, які полягали у чищенні тих лісових вуликів, в яких бджоли не перезимували, і підготовці їх до роїння; відзначено, що влітку бджоли в лісових вуликах жили самі по собі і не потребували уваги бджоляра, лише в останні десятиліття, у зв'язку з поширенням хвороб, окремі бортники борються з хворобами, інші ж забирають свої лісові вулики додому; проаналізовані основні роботи, що виконуються у лісових вуликах восени – вибирання меду і підготовка до зими; відзначено використання різноманітних рослин у підготовці лісових вуликів до роїння, у боротьбі із хворобами та підготовці бджіл до зими. догляду за бджолами – для роїння, захисту від шкідників в період зимівлі.

Ключові слова: Рівненське Полісся, традиційне господарство, бджільництво, бортництво, народні знання, рослини.

Постановка проблеми. Лісове бджільництво – бортництво – найдавніший етап у розвитку культурного бджільництва, якому передувало збирання меду диких бджіл. У ряді регіонів України, серед яких і Рівненське Полісся, бортництво збереглося до наших днів. Своєрідним центром бортництва на Березнівщині є село Князівка, лісові колоди є й в інших селах, багато респондентів пам'ятають традиції догляду за лісовими бджолами – одні з них робили це самі, інші – допомагали батькам і дідам. Дослідження традицій бортництва є актуальним з кількох причин: по-перше, велика популярність лісового меду та інших продуктів бджільництва, спонукає бджолярів до збереження і розвитку лісових вуликів; по-друге, включення бортництва до туристичних маршру-

тів, до прикладу, «Медове коло», яке включатиме і Березнівщину [2]. Значна увага до бортництва спричинена і внесенням його до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини: першим, 2018 року, внесено бортництво Рівненщини та Житомирщини, а 2023 року – бортництво Київщини [9]. Дослідження традицій бортництва може стати підставою для внесення українського бортництва до Світової нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, де вже, до прикладу, є бортництво наших сусідів поляків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на зростання практичної ролі бортництва, воно не стало об'єктом активних наукових пошуків. Але на сьогодні є ряд наукових публікацій автори яких висвітлюють ті чи інші

аспекти бортництва, звертаючи увагу і на традиції догляду за бджолами. Т. Пархоменко подає матеріали використання рослин у догляді за лісовими бджолами при підготовці вуликів до роїння, до зими та захисті від хвороб [11]. І. Несен, розглядаючи бортництво, як галузь чоловічих знань, визначає хронологічні межі «творіння» вуллів, тобто підготовки їх до роїння, вибирання меду та підготовки до зими; використання рослин для боротьби із хворобами бджіл [10]. Окремі аспекти бортницького календаря Рівненщини піднімались у публікаціях інших авторів [2–8].

Метою статті є дослідження бортницького виробничого календаря, що склався у селах Березнівської ТГ Рівненської області. Проаналізувати традиції та особливості догляду за лісовими бджолами у різні пори року; визначити основні господарські роботи, що виконувалися навесні, влітку і восени; показати традиції і хронологічні межі чищення лісових вуллів, підготовку їх до роїння, вибирання меду та підготовку до зими; відзначити зміни у традиційному бортницькому календарі, що відбулися в останні десятиліття у зв'язку з поширенням хвороб бджіл; висвітлити народні знання про рослини, які бортники використовували на різних етапах догляду за лісовими бджолами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи виробничий календар бортників слід зауважити, що людей, які займались лісовим бджільництвом, в селах Березнівщини колись називали «бортник», «пчоловод», «пчоляр», а сьогодні переважає назва «медяр». Розрізняють тих бджолярів, які мають лише вулики – «вулярі» і тих, у яких у вуликах є бджоли і мед – «медярі».

Справжні борті, видовбані у живих деревах, сьогодні не використовують, але окремі респонденти їх бачили, а інші – знають, що були такі вулли. Сьогодні в лісовому бджільництві використовуються лише колодні вулики, виготовлені, на відміну від бортей, у шматках колоди. За традицією, у ряді сіл їх називають «бортъ», «бортни улле», або ж «вулик» чи термінами, похідними від цієї збірної назви: «вуль», «вулей», «вулень», «вульї», «гуль», «гулле», або ж від матеріалу, способу виготовлення чи форми житла для бджіл: «колода», «дуплянка», «довбанка».

Власники лісових бортей і колод вперше йшли до лісу навесні, в основному перед початком роїння, щоб почистити вулики, в яких бджоли загинули за зиму і підготувати їх до весни. Ті вулики, в яких бджоли перезимували, зазвичай не чіпали, адже підніматися на кожне дерево доволі

складно. Буває, що весняна повінь взагалі не дає змоги дістатись до вуллів.

Спочатку пусті вулики чистили – вигрібали сміття, «підмор» (мертвих бджіл), підрізували «суш» (суху вощину). Інколи у вуликах без бджіл буває й заповнена вощина, що особливо часто трапляється в останні роки. Окрім того, якщо лісові вулли пошкодили, до прикладу, куниця або дятли (жовна), які роблять отвори, щоб поласувати бджолами, дірки потрібно заробити кілочками, замазати глиною ін. Тільки після цього лісові борті і колодні вулики обов'язково готували до поселення нового рою. Цей процес на Березнівщині має назви «творили вулли», «затворяти вулли», «наставляли вулли». Але між цими термінами є невелика відмінність.

Загалом завдання бортника полягало в наданні вуллям певного запаху, приємного для бджіл. Ті бджолярі, які «творили вулли», скроплювали їх воскобоїнами, які залишались після переварювання і видушування воску, медовою або цукровою водою. Часто після такої процедури вулик закривали і чекали нового рою. Інші бортники скроплювали вулли сироваткою і до того ще й клали молоду вощину або ж, найчастіше рослини: У с. Михалин «*Ольху клали і скроплювали сироваткою*» [1, од. зб. D7S2], а в с. Тишиця «*сироваткою обризгували. Свежу ольшину клали... Сьо вощинку свеженьку*» [1, од. зб. D6S3].

Інші бджолярі процес підготовки лісових вуликів до роїння називають не «творінням» («творити»), а вживають термін «настава», «наставляти». Зафіксовано два способи наставляння лісових бортей і колод. В одному випадку це лише кріплення («наставляння») вощини. Для цього брали шматок вощини, нагрівали її і кріпили у «голові» – верхній частині вулика: «*Наставляли. Чого не? До верху вощину... Зразу приклеюється. Воно остигає*» (с. Михалин) [1, од. зб. од. зб. D7S4]. Частіше вощину наставляли на «сохи» – палички з крушини, берези: «*... а в ліси творимо вулля, ну чистимо, вощину на сохи пудставляємо да й воно так бджоли сядаютъ. На палочки. З берези. З крушини мона*» (с. Князівка) [1, од. зб. од. зб. D5S2].

Окремі бджолярі не ставили вощини у вулли, покладаючись на роботу бджіл – більш давніший спосіб догляду за лісовими бджолами: «*Ми не ставили. Сами. Як хотіли, так і тягнули. Все сами. В тих оньо вуликах*» (с. Хотин) [1, од. зб. D4S3].

Частина респондентів під «наставлянням», «наставою» лісових бортей і колод розуміють не

тільки вощину, яку обов'язково клали у вулик, а ще й рослини, вірячи, що в такому випадку бджоли краще сідають у підготовлені житла: *«То я наставив вулики. Вони лучче сядають. А, то ольха, ольха.., бо воно трохи пахнеть. І вощинку тоже тудя. Да воно пахнеть. Воно лучче таяк»* (с. Вітковичі) [1, од. зб. од. зб. D5S5].

Ті бджолярі, які клали перед роїнням рослини, не завжди називають це «наставою», іноді, для позначення цього процесу, вживають термін «принада», а то й взагалі ніяк не називають цей процес, що, безумовно, свідчить про втрату молодшим поколінням давніх традицій лісового бджільництва у краї.

Найчастіше, намагаючись привабити нового роя, клали пахучі рослини, серед яких молода вільха, крушина, лоза, береза, біле багно з цвітом та ін. До прикладу, у с. Князівка, в старому колодному вулику, який був підготовлений до роїння (власник якого помер кілька років назад), стояли гілочки крушини і берези. Бджолярі вірять, що у принажені (наставлені, затворені) вулики краще сідають бджоли. У більшості сіл для цього використовують біле багно: *«Для принади. Шоб пчоли лучче сядали, то клали весною багно тильки. Так. Молоде багно з тої, з цветом ложать. Або й так, ше і цвету нема, то клали теї гілочки для принади. Принадають пчоли тилько. То лучче, вроді би, сядали. Так, ілі не так, то це вже тоє»* (с. Хотин) [1, од. зб. D4S3]; *«Кажуть, шо мона багном. Багно класти. І зара таке»* (с. Поліське) [1, од. зб. D11S1]; *«Клали. Багницю (біле багно – А. Д.). Потому шо вона пахне. Да. Ну, й крушину мона було покласти! Таке тоже. Вона тоже пахне, таке. Воно тоже не вредне. Лоза тоже не вредна! Ну, і ця багниця, то большеństwo багницю кладуть»* (с. Сівки) [1, од. зб. D10S3].

Є й інша точка зору на використання багна для приманювання бджіл. Бджоляр із с. Вітковичі вважає, що бджоли на цю рослину не йдуть і віддає перевагу полину: *«Воно не йдеться. Пчоли не йдуть на багно. Мона багно класти... Або оньо те... Полин»* (с. Вітковичі) [1, од. зб. D5S5].

Часто для приманювання бджіл використовували молоді крушинові, лозові і березові гілки, які клали всередину бортей і колод: *«...ми крушину подставляємо... як я в леси колись були бджоли, то шоб сядали»* (с. Князівка) [1, од. зб. D5S2].

При творінні вуллів бджолярі часто використовують мелісу, яку ще називають «лимонна м'ята», «маточник», «бджолина трава». Мелісою натирають стінки пустих вуликів перед поселенням рою: *«Ото як роє, шоб не втікали, то є така трава*

меліса. «Лимона м'ята» на неї кажуть ще, або «маточник». «Маточник» на неї ще кажуть. Ну, то тако, возьмемо, потру-потру вулика, стінки вулика потремо.., їм крепко на запах той йдуть. Ну меліса, то «бджолина трава» називають її. Ну, і воно так придержується, шоб не втікали. Ну, з вулика, шоб не втікали» (с. Яринівка) [1, од. зб. D3S3].

У період цвітіння збирали чебрець і материнку, які клали всередину колодних вуликів, або, як і мелісою, натирали стінки вуллів: *«Батько мий ложив, цево натирав материнкою оце. Материнкою. Чебрець... Ото як цвіте. То... зілєм натирав»* (с. Голубне) [1, од. зб. D14S4].

Навесні, під час творіння колодних вуликів по їх довжі (поздовжній отвір, через який із бортей і колодних вуликів здійснюють догляд за бджолами та вибирають мед) прив'язували молоді березові гілки: *«Березою оцьо обв'язували. Оцьо я взяв вирубав березину тонку да обкутав, да й цьою багато хворосту ще березу одився таково. Шоб закрить подку, цього, довж»* (с. Михалин) [1, од. зб. D7S2].

Термін «творити вуллі» відомий багатьом опитаним респондентам, але сьогодні, вони роблять це дуже рідко: *«Уже не творив. Там потворив трохи... Шо-небудь по той. Шось цього року не було й ісок (походків – А. Д.)»* (с. Вітковичі) [1, од. зб. D5S5]. Окремі власники домашніх колодних пасік також не творять вулики, вважаючи, щоб бджоли все-одно не сядуть, так як втікають до лісу, де кращі умови для життя комах: *«Не. Я творить вже зара, не творю. Не, вони сюди не залетаютъ. Бжолы то ідуть в лес тудя. Вони так як люблять тишину. То тут хоть творе, хоть не творе, вони не залетять»* (с. Князівка) [1, од. зб. D5S2].

Дехто ж навпаки, творить не тільки колодні вулики, а й рамкові перед тим, як посадити туди нового роя: *«То із крушини... Вешаютъ вощину, суху, без меду, без ничого. Для приманки і для того, як роя пускаємо, шоб скорий, скорий робота була»* (с. Князівка) [1, од. зб. D5S1].

На який конкретно час припадає період творіння вуллів? Респонденти наголошують, що це залежить від кількості лісових бортей. Ті, хто має багато вуллів у лісі, починають їх чистити і творити одразу після Благовіщення (7.04), щоб встигнути до роїння. Бджолярі, у яких небагато вуликів у лісі, затворяють і наставляють їх безпосередньо перед роїнням. Перші рої, залежно від року – рання чи пізня весна, виходять від Юрія (6.05) до весняного Миколи (22.05), або ж до Трійці, яка не має сталої

дати і обчислюється як 50-й день після Великодня, тому може бути у травні або у червні (ранній чи пізній Великдень) (с. Моквін) [1, од. зб. D1S1].

Років 20 назад на творінні вуллів практично завершувався весняно-літній догляд за лісовими бджолами. Однак в останні десятиліття, у зв'язку з поширенням хвороб і на лісових бджіл, певну увагу приділяють боротьбі з різноманітними хворобами бджіл, особливо кліщем. В перші роки пасічники покладалися виключно на рослини, які допомагали здолати шкідників. Клади в основному біле багно, яке в окремих селах називають «багниця», а багном звуть так зване «жовте багно» або азалію, яку в окремих селах також використовують в боротьбі із кліщем, правда у вулик її кладуть на нетривалий час. Зафіксовано використання проти кліща і полині: «Своїми способами. Большеństwo багно. Багно. А сьо вже жовте даже. Жовте. Але, як жовте багно покладеш, то треба дись часов з четири-п'ять... А потім викидати. А побуде..., то бджоли прямо як отравляються, падають. Аякже! Так. Помагає, помагає, чого не?» (с. Михалин) [1, од. зб. D7S4]; «Багно помагало... Осипався од багна. Од багна... і як його, той полинь чи як. Ну. Обсипався» (с. Поліське) [1, од. зб. D11S1].

Теперішні пасічники у практиці догляду за бджолами часто послуговуються не тільки традиційними для регіону знаннями, але й різноманітною бджільницькою літературою, з якої черпають знання про ведення бджіл: «То вже я із журналів читаю так, з переказів. В нас немає пасічників старих, так, щоб можна було щось запитати. А вже так, тільки по літературі» (с. Поляни) [1, од. зб. D2S1].

Підсумком бджолярської праці було вибирання меду («глядіння бджіл») [5]. У с. Вітковичі зафіксований давній термін на позначення процесу вибирання меду – «глядіти бджіл» («глядеть пчолі»): «Глядеть треба... Вибирать. Або глядети. Або глядеть, то глядеть пчолі, знасте, глядеть» [1, од. зб. D5S5].

Мед з колодних вуликів вибирали один раз на рік – наприкінці літа – на початку осені, зазвичай від Спаса (19.08) до Пречистої (21.09). Вважали, що саме в цей час мед вже не тільки досягав, а й бджоли не червили. Останнім терміном вибирання меду було свято Здвиження (27.09). Хтось уточнював, що мед вибирали після того, як покопали картоплю. Інші наголошували, що для вибирання меду важливо, щоб було тепло: «Їх токо дев'яться осинню. Мед забирають... Після Пречистеї. Ну, минає Пречиста, то говорять, така

як у нас, вже вон чистий, вже нема червоти і тоді вже рижуть. Да, вже в вересні» (с. Князівка) [1, од. зб. D5S2]; «В восень, як уже посля бульбей» (с. Вітковичі) [1, од. зб. D5S5]; «Осинню. Коли возьмеш. Аби тепло було» (с. Сівки) [1, од. зб. D10S3]. Під час вибирання меду бортники одночасно й чистили вулли: зрізували суш, викидали сміття, мертвих бджіл.

«Поглядівши» бджіл, борті і колоди готували до зими. Насамперед, турбувалися про захист лісових вуллів від шкідників. Щоб вберегти борті і колоди від птахів, особливо від жовни (підвид дятла), по довжі прив'язували соснові гілки. Взимку ці птахи довбали біля довжі дірочки і довгим язиком діставали бджіл. Жовна була великою бідою для лісового бджільництва, тому «вулика закривали, щоб не довбала» (с. Князівка) [1, од. зб. D5S1]. Соснові гілки у певній мірі захищали вулли і від холодних зимових вітрів: «... і воно, бачте, для бжолі, щоб затишиє, бо ветер, чи шо. І пташки не так б'ють їх. На зиму. То на зиму. Є таке пташки, шо так вельми б'ють дирки... Воно колеться і пташки не так б'ють». Соснові гілки у певній мірі захищали вулики від білок та куниць, які часто залазили в борті та колоди і зимували там: «І білка може залізти. Куниця може» (с. Князівка) [1, од. зб. D5S2].

На цьому річне коло догляду за лісовими бортями і колодами завершувалось. Взимку бортники не навідували свої вулли, хіба що вони були десь поруч з населеним пунктом, або ж на хуторі. Однак, дуже часто лісові вулли були розкидані по лісі на відстані кількох десятків кілометрів, тому бджоли зимували самостійно. Головне у тому, щоб бджолина родина успішно перезимувала, – достатня кількість меду, який бджоляр залишав на зиму. Повсюдно поширене переконання, що бджола боїться не холоду, а голоду: «Бжоло, якщо має шо їсти, вона себе зогріє по-любому. Вони мікроклімат свій держать від їжи». Бджоли гинуть «більшисть від голоду... В лісі зимують бджоли отлічно... Затиишок луччий. І шо воно природне все» (с. Князівка) [1, од. зб. D5S2].

Висновки. Як бачимо, упродовж тисячолітнього досвіду ведення лісового бджільництва склався так званий бортницький виробничий календар. На відміну від доволі відомого аграрного календаря, він доволі простий, не має так багато елементів, так як в бортництво є формою привласнюючого господарства, вклад людини був не таким значним як у хліборобстві. Загалом можна виділити два основні цикли бортницької праці: весні і осінь. Навесні, в основному від Бла-

говіщення до весняного Миколи, чистили ті лісові борти і колоди, в яких бджоли не перезимували. Почистивши, їх одразу ж «творили» – збрикували медовою водою, воскобоїнами, сироваткою, натирали пахучими травами та клали їх у вулики, а також «наставляли вулли» – кріпили вошину, щоб бджолам легше було починати роботу. Поверх довжі вулики обв'язували молодим березовим гіллям – «віхою». Другий етап бортницької праці – осінь – від Спаса до Пречистої і Здвиження. Більш пізнішим маркером початку осіннього сезону бортників було завершення копання картоплі. Восени

«гляділи пчлі» (вибирали мед), чистили вулли і готували їх до зими, обв'язували сосновими гілками в основному для захисту від шкідників.

Отож, як бачимо, у догляді за лісовими бджолами склалась певна система, що поєднує в собі виробничий досвід і народні знання, нагромаджені шляхом передачі досвіду від покоління до покоління. Ці роботи залишаються практично незмінними і тепер.

Потребують дослідження й інші звичаї, пов'язані з лісовим бджільництвом, та їх регіональні і локальні особливості.

Список літератури:

1. Архів Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, ф. Березне – 2013, од. зб. Дмитренко.
2. Дмитренко А. Бджільництво Березнівщини як об'єкт нематеріальної культурної спадщини та включення його до туристичних маршрутів Рівненщини (за експедиційними матеріалами). *Збереження пам'яток культурної спадщини Волині: досвід, результати, проблеми, перспективи* : матеріали наукової конференції. Рівне, 2018. С. 36–41.
3. Дмитренко А. Бджільництво на Рівненському Поліссі: традиції та сучасний стан. *Збірник наукових праць Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф*. Вип. 1 / Відп. ред. І. Марушкевич. Київ : ДНЦЗКСТК, 2012. С. 203–218.
4. Дмитренко А. Бджільництво. *Етнокультура Рівненського Полісся* / упор. В. П. Ковальчук. Рівне : ПП ДМ, 2009. С. 83–94.
5. Дмитренко А. Бортництво як елемент нематеріальної культурної спадщини України: звичай «глядіти бджіл» (за польовими матеріалами). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство та філософські науки»*. Вип. 33. Харків, 2022. С. 39–53.
6. Дмитренко А. Пасічницький календар українців весняно-літнього циклу. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2000. № 3. С. 3–7.
7. Дмитренко А. Пасічницький календар українців осінньо-зимового циклу як прояв трансформації давніх язичницьких обрядодій під впливом християнства. *Минуле і сучасне Волині і Полісся: народне мистецтво і духовність*. Зб. наук. пр. Вип. 15 / відп. за вип. А. Силюк. Луцьк, 2005. С. 96–98.
8. Дмитренко А. Традиційні чоловічі промисли: бджільництво. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура* / наук. ред. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2013. С. 135–159.
9. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/> (дата зверн. 27.05.2023).
10. Несен І. Поліське бортництво як галузь традиційних чоловічих знань (друга половина XIX–XXI ст.). *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура* / наук. ред. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2013. С. 174–192.
11. Пархоменко Т. П. Про традиції колодкового бджільництва на Рівненському та Київському Поліссі. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії* : Наук. зап. РДГУ : у 2-х ч. Рівне, 2000. Ч. 1. С. 120–130.

Dmytrenko A.A. HONEY (BORTNYTSTVO) PRODUCTION CALENDAR (BASED ON THE MATERIALS OF THE BEREZNE UNITED TERRITORIAL COMMUNITY OF THE RIVNE DISTRICT)

The article highlights the ethno-cultural traditions of caring for bees in forest sides and deck hives in the villages of Berезne UTC of Rivne district of Rivne region. The object of the study is forest beekeeping, keeping bees in forest sides and decks; the subject is a traditionally formed system of production skills and folk knowledge related to the care of bees in forest sides and decks, which was formed into the so-called Bortnytstvo folk calendar. The source base consisted of field ethnographic materials collected by the author in the villages of the specified region during the 2013 expedition organized by the State Scientific Center for the Protection of Cultural Heritage from Man-made Disasters. The collection of materials was carried out according to the author's questionnaires. Used methods of contextual analysis and descriptive-analytical.

In the article analyzed traditions and features of forest bee care in different periods of the calendar year; it is emphasized that the main work on the care of forest bees was carried out in spring and summer; highlighted the spring troubles of the beekeepers, which consisted in cleaning those forest hives in which bees did not overwinter and preparing them for swarming; it was noted that in the summer bees in forest hives lived by themselves and did not need the attention of a beekeeper, only in recent decades, due to the spread of diseases, some bees fight diseases, while others take their forest hives home; analyzed the main work performed in forest beehives in the fall – picking honey and preparing for winter; the use of various plants in preparing forest beehives for swarming, in the fight against diseases and preparing bees for winter and bee care – for swarming, protection from pests during wintering was noted.

Key words: Rivne Polissia, traditional farming, beekeeping, bortnytstvo, folk knowledge, plants.